

В І Д Г У К
офіційного опонента
кандидата філологічних наук, доцента А. С. Орел
про дисертацію Сулейманової Яніни Олегівни
«АКСІОЛОГІЧНА СЕМАНТИКА ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТАМИ НА
ПОЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНИХ СТИХІЙ: ВОДА, ВОГОНЬ, ПОВІТРЯ І
ЗЕМЛЯ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних
наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство

Лінгвістична проблема, розкрита в дисертаційному дослідженні Сулейманової Яніни Олегівни «Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: *ВОДА, ВОГОНЬ, ПОВІТРЯ І ЗЕМЛЯ*», є актуальною, оскільки співвідноситься із сучасними антропоцентричними тенденціями розвитку лінгвістичної науки, для якої характерне звернення до феномена особистості, менталітету народу, його культурних настанов, норм, пріоритетів, оцінок, цінностей, стереотипної, соціо-нормативної та емотивної категоризації докільця тощо.

Актуальність теми рецензованої дисертації зумовлена її спрямуванням на дослідження в лінгвоаксіологічному та лінгвокультурному аспектах пареміологічного складу мови, зокрема, прислів'їв та приказок, у яких зафіксовано відображення ціннісної картини світу, притаманної певному етносу. Національно-культурна специфіка, ціннісні та семантичні характеристики паремій із компонентами на позначення природних стихій *вогонь, вода, повітря* та *земля* досліджено на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов.

Дисертантка добре обґрунтувала наукову новизну дослідження; вона не викликає сумнівів. Хочеться відзначити глобальність заявленої проблематики: порівняння ціннісних конотацій прислів'їв та приказок з концептами *вогонь, вода, повітря* та *земля*, що є складовими ціннісної картини світу в слов'янських та германських культурах.

З погляду Я. О. Сулейманової, метою дослідження є «визначення спільних та національно-специфічних елементів у слов'янській та германській ціннісних картинах світу» (с. 17). Як вважає дисертантка, сформульована мета досягається шляхом послідовного розв'язання шести завдань. Процес їх виконання передбачає обґрунтування теоретико-методологічної основи дослідження; визначення зафіксованих у лексикографічних джерелах асоціативно-символічних значень лексем *вогонь, вода, повітря і земля*; виявлення способів вираження оцінки в пареміях із компонентом на позначення стихій в англійській, німецькій, українській та російській мовах; з'ясування спільних та відмінних рис у пареміях чотирьох мов в аксіологічному та структурно-семантичному аспектах; аналіз культурно-конотативних значень паремій та визначення зафіксованих у них цінностей; виявлення спільних і відмінних елементів у германській та слов'янській ціннісних картинах світу.

Дисертація Я. О. Сулейманової має чітку та логічну структуру: складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі пояснюється актуальність теми дисертаційного дослідження, чітко сформульовано мету, завдання роботи, вичерпно схарактеризовано об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну, теоретичну та практичну цінність одержаних результатів, наведено відомості про апробацію положень та результатів праці.

У першому розділі – «Теоретичні засади дослідження культурної специфіки мовних одиниць» – обґрунтовано теоретичні засади дослідження, методичну та методологічну базу. Особливу увагу приділено докладному аналізу термінології, використаної в роботі. Висвітлено дискусійні питання щодо визначення статусу прислів'їв та приказок у фразеології та їх подальшого розрізнення між собою.

Другий розділ – «Цінності слов'янської та германської культур в пареміях з компонентами на позначення природних стихій» – присвячено

аналізу прислів'їв та приказок із концептами на позначення природних стихій в англійській, німецькій, українській та російській мовах у лінгвоаксіологічному та лінгвокультурному аспектах. У розділі подано класифікацію паремій за типами цінностей, а також кількісні характеристики вираження ціннісних конотацій за частотою використання в кожній із чотирьох мов.

Третій розділ – «Оцінність та структурно-семантичні особливості паремій у слов'янській та германській культурах» – присвячено порівнянню та узагальненню ціннісних характеристик, відображених у пареміях із компонентами на позначення природних стихій в англійській, німецькій, українській та російській мовах.

Дисертантка виходить із того, що прислів'я та приказки є невід'ємною складовою мовної та ціннісної картини світу для кожного етносу, що відіграє провідну роль у становленні та регулюванні соціально-культурних відносин у будь-якому лінгвосоціумі, відбиває оцінку реального світу через призму мови, забезпечує фіксацію ціннісного світогляду. Вибір для аналізу паремій із концептом на позначення чотирьох стихій пояснюється їх сакральним значенням для слов'янських та германських народів.

У роботі проаналізовано великий за обсягом мовний матеріал англійської, німецької, української та російської мов, оброблено понад триста наукових джерел.

Цінним є й те, що авторка проводить докладний аналіз термінологічної бази дослідження, зокрема, уточнює сутність поняття культурна конотація, визначаючи його як «образно-асоціативне переосмислення властивостей денотата, що співвідноситься з певною шкалою цінностей і відображає суспільну свідомість» (с. 35). Установлює співвідношення понять мовної та ціннісної картини світу, які є елементами картини світу в цілому. Цікавою є характеристика асоціативно-

символічного значення концептів на позначення чотирьох природних стихій у світовій культурній традиції.

Авторка порушує дискусійне й актуальне питання щодо співвідношення термінів приказка і прислів'я, з одного боку, паремія та фразеологізм і книжний афоризм, з іншого. Погоджуємося також із твердженнями дослідниці про те, що саме прислів'я та приказки є найбільш вдалим контекстом для встановлення та аналізу ціннісної конотації.

Авторкою з'ясовано сутність та структуру базових понять лінгвоаксіології, зокрема, категорій оцінки та цінності. Базуючись на аналізі лінгвістичних концепцій оцінної категоризації світу, дослідниця постулює власну класифікацію типів цінностей, відповідно до якої виявлено типи цінностей в українських, російських, англійських та німецьких пареміях.

Дисертантка має рацію, стверджуючи, що прислів'я та приказки є знаками мови, які потребують специфічної методики щодо інтерпретації та виявлення ціннісних характеристик. Докладний аналіз методичної бази вивчення категорій оцінки та цінності, представленої в лінгвістичній науці, дозволив дисертантці обрати найдоцільніші способи обробки матеріалу дослідження.

Я. О. Сулейманова проводить кропітку роботу щодо відбору, інтерпретації та класифікації паремій із компонентом на позначення чотирьох стихій, метою якої є аналіз аксіологічної семантики українських, російських, англійських та німецьких прислів'їв і приказок, а також установа типів цінностей та їх різновидів відповідно до прийнятої в роботі класифікації. Результатом дослідження стало виявлення чотирьох різновидів цінностей: соціалізаційних, компетентнісних, вітальних та природних, які реалізуються в германських та слов'янських пареміях. Установлено, що спільністю «двох культур у межах соціалізаційних цінностей є інтеракціоністська значущість дружби, а також моральні цінності добра, відповідальності, волі, правди, справедливості. У межах соціальних цінностей германську та слов'янську культури об'єднує

значущість батьківщини, праці, приватної власності, рівності, сім'ї. Серед цінностей особистісного характеру спільними є гнучкість, заощадливість, обережність у словах, своєчасність, скромність, стриманість, тверезість, терпіння, щедрість. У межах компетентнісних цінностей як у слов'янських, так і в германських пареміях з компонентами на позначення природних стихій було виявлено інтелектуальні цінності завбачливості, освіченості, розсудливості, а також такі значущі світоглядні явища, як оновлення, уміння жити сьогоднішнім днем, смиренність. Вітальні та природні цінності також є спільними для германської та слов'янської картин світу» (с. 185).

Проведене дослідження показало, що в обох культурах зустрічаються схожі паремії, і, як справедливо зауважила дисертантка, це пояснюється близькими контактами мов, зокрема, російської, української та англійської, німецької, а також міграцією фольклорних сюжетів у неспоріднені мови.

Значну увагу в роботі приділено встановленню та порівнянню національно-специфічних рис германських та слов'янських паремій, які є виразом різного світосприйняття та менталітету відповідного етносу. Дисертантка обґрунтовано стверджує, що «вибір реалій (асоціативних образів), синтаксичних конструкцій та лексем у фольклорних афоризмах складає основу національної специфіки кожної мовної спільноти» (с. 206). Водночас авторка робить висновок щодо наявності як повних лексико-семантичних відповідників паремій із компонентами на позначення природних стихій у германських та слов'янських мовах, так і протилежних.

У загальних висновках лаконічно й вичерпно викладено основні результати дисертаційної праці. Авторка зазначає, що в дисертації з'ясовано сутність взаємозв'язку мови і культури, а також понять мовної та ціннісної картини світу, уточнено значення термінів оцінка та цінність, культурна та лексична конотація тощо. Результатом дисертаційного дослідження, відбитим у висновках є виявлення спільних та відмінних ціннісних рис слов'янської та германської культурної традиції.

Важливо підкреслити, що Я. О. Сулейманова подає перспективні напрями подальших наукових пошуків. Ідеться про проведення аналізу вживання концептів *вогонь, вода, повітря* та *земля* в слов'яномовному та германомовному лінгвокультурному соціумі, а також про дослідження аксіологічної семантики паремій з іншими компонентами та в інших мовах з метою зіставлення їх з рисами національного менталітету, що сприятиме водночас вдосконаленню теоретико-методологічної бази лінгвоаксіології.

Рецензована дисертація належним чином апробована на п'яти наукових конференціях; за темою дисертації опубліковано 3 статті у фахових наукових виданнях України та 2 – у закордонних виданнях; опубліковані праці повною мірою відбивають основний зміст дисертації.

Необхідно відзначити ідентичність змісту автореферату й основних тверджень дисертації. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог.

Отже, ознайомлення з рецензованою дисертацією переконує в тому, що вона є завершеною й оригінальною науковою працею. Я. О. Сулейманова висвітлила й обґрунтувала нові теоретичні й практичні результати загальної лінгвістичної проблематики, що є науково достовірними. Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам до спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

Водночас у роботі є й окремі недоліки, у зв'язку з чим вважаємо за потрібне висловити певні зауваження.

1. З нашого погляду, не зовсім логічно структуровано другий розділ дослідження. Так, доцільніше було б подати певну преамбулу із зазначенням типу класифікації, яку запропонувала дисертантка в пункті 1.3.3. як базову для систематизації результатів дослідження, а саме, розподіл цінностей на дві групи: орієнтаційно-нормативні та смисложиттєві, замість то, щоб дублювати цю тезу на початку кожного з підрозділів. Уведення вступної частини допомогло б зорієнтуватися читачеві та сприяло би оформленню структурної завершеності другого розділу.

2. У висновках до другого / третього розділів доцільно було б також акцентувати увагу на спорідненості слов'янської та германської мовних груп, які належать до індоєвропейської мовної сім'ї. Адже можна припустити, що хоча й далека, але спорідненість цих мов і зумовила спільність ціннісних різновидів. Водночас твердження дисертантки щодо запозичення сюжетних ліній паремій, пов'язане з існуванням тісних контактів між чотирма мовами, є цілком справедливим та обґрунтованим. Але наявність єдиного джерела, прамови, якій також були властиві специфічні національно-культурні риси, бажано враховувати.

3. Висновки другого і третього розділів певним чином дублюються, коли мова йде про спільні та відмінні характеристики слов'янських і германських мов (с.185, 205).

4. У роботі є окремі стилістичні й пунктуаційні недогляди (с. 14, 16, 30, 37, 106 та ін.).

5. Авторка не завжди дотримується правил милозвучності (с. 21, 33, 87, 122 тощо).

Зроблені зауваження не стосуються концептуальних положень рецензованої праці, мають частковий характер, тому не можуть вплинути на рішення про високу оцінку проведеної дисертанткою роботи.

Вищесказане дає нам усі підстави стверджувати, що дисертація «Аксіологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: *ВОДА, ВОГОНЬ, ПОВІТРЯ І ЗЕМЛЯ*», подана на здобуття ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство, цілком відповідає вимогам, зазначеним у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її авторка, Яніна Олегівна Сулейманова, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук із зазначеної спеціальності.

Відгук обговорено й затверджено на засіданні кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету (протокол № 2 від 13 вересня 2018 р.).

Офіційний опонент доцент кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету кандидат філологічних наук

А. С. Орел

13 вересня 2018 р.

Підпис доц. Орел Анни Сергіївни засвідчую.

Начальник відділу кадрів Донбаського державного педагогічного університету

Є. С. Сілін

13 вересня 2018 р.